

Др Милена Полојац*

HANS ANKUM
(1930–2019)

У Амстердаму је 3. јуна у 89. години преминуо професор емеритус Ханс Анкум (*Johan Albert Hans Ankum*), доктор *honoris causa* Универзитета у Београду и један од највећих познавалаца римског права данашњице. Красили су га изузетна радна и животна енергија, оштроумност, велики говорнички дар, ентузијазам и мисионарска посвећеност правној историји, посебно очувању и ширењу утицаја римског права. Дружељубив, приступачан и великодушан, имао је огроман број професионалних и пријатељских контаката широм света. Све то није довољно да опишемо јединствену личност тог холандског корифеја правне романистике.

Иако је најстарији холандски универзитет у Лајдену био важан за његово усавршавање и почетке академске каријере (ту је био три године професор), ипак је његов професионални живот у родној Холандији у највећој мери повезан са Универзитетом у Амстердаму (*Universiteit van Amsterdam*) и Правним факултетом (*Faculteit der Rechtsgeleerdheid*). Ту је студирао и дипломирао (1948–1953), а затим докторирао 1962. године, одбравивши тезу о историји паулијанске тужбе (*De geschiedenis der „actio Pauliana“*, с резимеом на француском језику). На том универзитету је радио пуних тридесет година (1965–1995) као професор римског права, правне историје и правне папирологије, све док није отишао у пензију као професор *emeritus*. Био је шеф Катедре, декан у два мандата (1976–1978, 1990–1992) и проректор Универзитета у Амстердаму (1979, 1984. и 1985). Када је дошао на факултет 1965. године, одмах је основао клуб љубитеља античке историје и права *Forum Romanum*, организовао је екскурзије и бројне семинаре, угостио је многе стране професоре и научнике. Био

* Ауторка је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, polojac@ius.bg.ac.rs.

је ментор у изради докторских теза данас угледним холандским романистима и правницима (*Hartkamp, Jan Willem Tellegen, Olga Tellegen Couperus, Laurens Winkel, Boudewijn Sirks, Eric Pool, Noordraven etc.*). Док је био активан професор, непрекидно се борио, али и изборио за статус римског права и правне историје у курикулуму правних студија. Од 1986. године члан је Холандске краљевске академије наука. Краљица Холандије га је одликовала орденом Витеза реда Холандских лавова 1992. године.

Његова каријера, међутим, далеко је превазилазила оквире Холандије. Он је у правом смислу те речи био човек за кога нису постојале границе. Одличан познавалац страних језика (течно је говорио француски језик, посебно након специјализације у Паризу, која га је трајно везала за француски језик и културу, али и немачки, енглески, италијански и шпански), Ханс Анкум је, почевши од 1965. године, незауостављиво путовао по свету. Био је гостујући професор на бројним универзитетима у Европи, Јужној Африци, Сједињеним Америчким Државама, Јужној Америци и у Јапану.

Неуморан је био и као активан учесник бројних конференција и семинара, које је сам организовао или их је посећивао и од којих није одустајао ни онда када су му то здравље и године једва допуштале. Његова концентрација и будност за време излагања, чак и када се чинило да спава, па затим његова питања и жива, подстицајна дискусија, без жеље и намере да се наметне као ауторитет, све то је одликовало атмосферу конференција и семинара којима је Ханс Анкум давао јединствен и непоновљив тон.

SIHDA (Société Fernand de Visscher pour l'Histoire des Droits de l'Antiquité), међународно друштво за историју античких права, основано у Бриселу иницијативом великог белгијског романисте Фернана де Вишера, заузимала је посебно место на листи његових приоритета и у његовом срцу. Био је неформални координатор и *spiritus movens* тог најдемократичнијег скупа романиста и правних историчара, које је с правом сам називао *societas amicorum*. Није пропуштао ниједно заседање, све до оног одржаног у Кракову, у јесен 2018. године. Често је истицао да му је римско право омогућило да стекне пријатеље широм света, људе које никада не би срео да није било римског права.

Његова научна компетенција и углед те изузетна међународна активност квалификовали су га да буде члан редакција бројних романистичких и правноисторијских часописа (*JVRA, RIDA, Orbis Iuris Romani, Seminarios Complutenses*). Био је у научном руководству романистичких друштава, *Centro romanistico Copanello, Academia Constantiniana, Consortium Gerard Boulvert*. Ово последње додељује престижну награду младим научницима за најбољу прву монографију из области римског права. Редовно учествујући у жирију за доделу

те престижне награде, он је увек био упућен у рад младих романиста којима је био посебно наклоњен, помагао им и подстицао их с великим ентузијазмом.

Осврнути се на опус Ханса Анкума, сумарно у овој прилици, веома је тешко. Широки спектар његовог научног истраживања, број радова и њихов квалитет заслужују посебну анализу и приказ. Докторска дисертација о историји паулијанске тужбе несвакидашњег је обима и дубине и обухвата целокупну историју у оквиру античког римског права, а затим рецепцију, почевши од средњег века све до модерног права. У каснијој фази доминирају чланци објављивани на холандском, француском, енглеском, немачком, италијанском и шпанском језику, у престижним часописима (*IURA, RIDA, Index, Labeo, Zeitschrift der Savigny Stiftung, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, Revue historique de droit français et étranger, Fundamina etc.*) и бројним другим публикацијама са конгреса или зборницима у част колега романиста и правних историчара. Уз приказе књига, некрологе и друге текстове, укупан опус свакако прелази број од 350 библиографских јединица. Могло би се рећи начелно да је већина његових чланака посвећена приватном римском праву из класичног периода. Његов приступ је заснован на изворима, често на појединачним фрагментима из Јустинијанове кодификације, пре свега из Дигеста, које он тумачи јасним језиком и на систематичан начин, показујући сав свој таленат и креативност, виртуозност у егзегези текстова класичних римских правника. Често институте римског приватног права, нарочито имовинског, доводи у везу с модерним правним системима.

Свој однос према римском праву Ханс Анкум је у једном свом обраћању објаснио на следећи начин:

During nearly sixty years I worked mainly in the field of antique Roman law, which we call often „droit romain romain“ to distinguish it from medieval Roman law... I studied Roman law from the XII Tables to Justinian's legislation as a student, as a promovendus, as an assistant, as a lecturer, as a professor during 32 years and as an emeritus. One could wonder whether there came never a moment of „déjà vu“ or of diminishing interest in the sources of Roman law. I have now still eight minutes to explain you why I had, apart from the hours dedicated to the translation of long postclassical imperial constitutions for the Dutch translation of the Corpus Iuris Civilis, in sixty years never a boring moment, when I was busy with Roman law. The main reasons are the astonishing richness of thoughts and solutions formulated in the works of the classical Roman lawyers of the first three centuries A.D. – preserved to us mainly in and partly outside of the Digest – and the impressing high level of their reasoning. (Ankum, Hans. 2008. Address pronounced in Charles University Prague on 7th

April 2008 after having received the degree of doctor honoris causa in legal sciences. *Orbis Iuris Romani* 12: 117–120).

Поводом 65. рођендана професора Ханса Анкума и његовог одласка у пензију, колеге и пријатељи, еминентни романисти и правни историчари посветили су му двотомну збирку чланака – Robert Feenstra, Arthur S. Hartkamp, J. E. Spruit, P. J. Sijpesteijn, L. C. Winkel (eds.). 1995. *Collatio iuris romani, études dédiées à Hans Ankum à l'occasion de son 65e anniversaire*, I–II. Amsterdam: J.C. Gieben. У њој је објављена библиографија његових радова која је до 1994. године, то јест до његовог одласка у пензију, бројала 234 библиографске јединице.

У Напуљу је 2007. године, у издавачкој кући *Jovene editore*, објављена антологијска збирка од 25 изабраних чланака Ханса Анкума под називом *Extravagantes, Scritti sparsi sul diritto romano*, у едицији *Antiqua*, у којој су објављена укупно 93 дела најугледнијих романиста и правних историчара. У тој збирци се налази и наставак библиографије – списак радова које је он објавио почевши од 1995. године па до изласка публикације. По природи ствари, овде је објављен само мали део радова из његове непресушне радионице. Изабрани су неки од најпознатијих чланака, као што су они о природи Јустинијанове кодификације¹, о чувеном римском правнику Папинијану², о правном положају малолетника³, проблему евикције⁴, правној природи аквиланске тужбе⁵, табелионима као претечи данашњих нотара,⁶ значењу израза *favor libertatis* у делима класичних римских правника⁷ или о рецепцији римског права у новом холандском Грађанском законнику.⁸

Као лауреат награде *Ursicino Álvarez*, Ханс Анкум је добио у Шпанији и другу антологијску збирку својих радова. Збирка од 15 његових чланака објављена је у Мадриду 2014. године под називом

¹ La „codification“ de Justinien était-elle une véritable codification?; Was Justinian's Corpus Iuris Civilis a Codification?

² Pap. D.21.2.65: the legal Position of two Heirs who sold a thing mortgaged by the Deceased; La laconisme extreme de Papinien.

³ *Le minor captus et le minor circumscriptus* en droit romain classique; Gab es im klassischen römischen Recht eine exception und eine replication *legis Laetoriae*.

⁴ Alcuni problemi concernenti la responsabilità per evizione del venditore nel diritto romano classico; Problemi concernenti l'evizione del compratore nel diritto romano classico; Eviction of servitudes in Roman law; La responsabilité du vendeur pour eviction dans le cas de sous-aliénation on droit romain classique.

⁵ El character jurídico de la action *legis Aquiliae* en el derecho romano classico.

⁶ Les tabellions romains, ancêtres directs des notaires modernes.

⁷ L'expression *favor libertatis* dans les travaux des jurists classiques romains.

⁸ Römisches Recht im neuen niederländischen Bürgerlichen Gezezbuch.

Nueva antología romanística у едицији *Colección Premios Ursicino Álvarez* познатог шпанског издавача (*Marcial Pons*). Антологија садржи и библиографију радова која сада броји 327 библиографских јединица, односно радова објављених у периоду од 1952. до 2013. године.

Његов научни допринос, углед и утицај које је имао у међународној академској заједници резултирали су стицањем доктората *honoris causa* на седам универзитета и то на: *Aix-Marseille* у Француској (1985), *Vrije Universiteit Bruxelles* у Белгији (1986), *Bochum, Ruhr Universität* у Немачкој (1995), Универзитету у Београду (2005), Карловом универзитету у Прагу (2008), *Univesidad de Murcia* у Шпанији (2015) и *UNWE Sofia* у Бугарској (2015).

Ханс Анкум је гајио колегијалне односе и пријатељства са многим колегама са нашег факултета, али и из Новог Сада, Ниша, Крагујевца, а и са других универзитета тадашње заједничке земље Југославије, из Подгорице, Сплита, Бањалуке, Скопља.

Његова веза с Правним факултетом Универзитета у Београду веома је дуга и богата. Професор Ханс Анкум је то сумирао у свом кратком обраћању приликом доделе доктората *honoris causa* на свечаности одржаној 21. октобра 2005. године у Ректорату Универзитета у Београду:

*My contacts with colleagues in Belgrade started with Dragomir Stojčević who, after having read a paper for the Amsterdam Roman Law Group called „Forum Romanum“, founded a „Forum Romanum“ in this town that will celebrate tomorrow its seventh lustrum. There were early contacts – and there still are contacts – with Madame Jelena Danilović who read in the nineteen sixties at the congresses of the „Société d’Histoire du Droit“ vivid papers on the old private law of Dubrovnik and who came several times for lectures of Roman law to the Netherlands. With my friend Obrad Stanojević my contacts started thirty years ago; the first point of common interest was the Roman lawyer Gaius on whom he wrote an interesting book defending Gaius` excellent qualities as a lawyer; the French version of this book appeared in the Netherlands. The mixed friendly and scientific connections continued with younger colleagues as Sima Avramović, one of the rare specialists on old Greek law, Miroslav Milošević, a learned Romanist whom you can only meet in Belgrade, Milena Polojac, who wrote her thesis on the actio de pauperie partly in Amsterdam and Žika Bujuklić, for whom I followed during many years everything that was published on Roman republican legislation.“ (Ankum, Hans. 2005. Connections in Roman Law between Amsterdam and Beograd. *Orbis iuris romani* 10: 263–264).*

Залагањем Ханса Анкума монографија о Гају нашег професора Обрада Станојевића објављена је у Амстердаму 1989. године на француском језику (Stanojević, Obrad. 1989. *Gaius noster: plaidoyer pour Gaius*. Amsterdam: J. C. Gieben у оквиру едиције *Studia amstelodamensia ad epigraphicam ius antiquum e papyrologiam pertinentia*). Обрад Станојевић је касније, у свом чланку посвећеном Хансу Анкуму (Stanojević, Obrad. 1997. *Gaius and Pomponius. Notes on David Pugsley, RIDA XLIV: 333–356*) написао:

For our Hans I have always felt an admiration and, by time, friendship and gratitude. Admiration for his energy, his ability to answer promptly all correspondence by handwriting (not always legible, though). For his skills to teach young Romanists how to survive within the Ocean of the literature and how to use the Digest. Friendship and gratitude for his extrovert and kind nature and for his readiness to help. He has not only offered me to publish my book on Gaius, but he has personally corrected my French (minus quam perfect) and has asked another noble character of our Society, Jacques Michel to give me a hand in that respect. His club Forum Romanum was shown nice results in the last 30 years of existence. Hans has visited our club in many occasions and has spoken about Hugo Grotius, commodatum, praetorian ownership and other topics. This paper... I am dedicating to Hans ANKUM, to HANS NOSTER.

Када је наша земља 1993. године била под међународним санкцијама, Ханс Анкум, тада главни организатор међународног конгреса *SIHDA* у Амстердаму, омогућио је визе и обезбедио све трошкове за наше професоре, наставнике и сараднике.

Стотине, па и хиљаде фотокопираних страница литературе слао је свима којима је то било потребно. Он је то радио сам за фотокопирном машином, а коверте које је адресирао својим препознатљивим рукописом стизале су на све стране света, свима онима којима су биле потребне и где се осећао недостатак литературе. Уклањао је све препреке да би дошао до коначног циља. Ако није могао на други начин да дође до литературе, сам је куповао књиге и слао их на поклон.

Нека од својих најуспешнијих предавања, која је преточио у чланке, објавио је код нас, у тадашњој држави Србији и Црној Гори и то: Anikum, Hans. 2001. *Was Justinian's Corpus iuris civilis a codification? Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici* 32: 9–22; Anikum, Hans. 1/2006. *Rescripts of Roman emperors promulgated until the end of the reign of Diocletian in 305 A.D. Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu (Collected Papers Novi Sad Faculty of Law, Serbia and Montenegro)* 40: 9–18; Anikum, Hans. 2007. *Extravagantes, Scritti sparsi sul diritto romano*. Napoli: Jovene editore.

Свега тога, као и многих других детаља, са захвалношћу су се присећали Сима Аврамовић, Жика Бујуклић и Милена Полојац приликом комеморације коју је организовала Катедра за правну историју неколико дана након што је примила тужну вест о одласку Ханса Анкума.⁹

Студијски боравак у Амстердаму крајем 1995. и почетком 1996. године био је несумњиво најинспиративнији моменат и искуство на почетку моје академске каријере. Свакодневни боравак у библиотеци амстердамског Правног факултета у коју је редовно долазио Ханс Анкум, дискусија о мојој докторској тези и његов начин опхођења, у којем није било ни трунке односа великог ауторитета, с једне стране, и почетника, с друге стране, његов позив да одржим предавање на амстердамском Форуму, све је то за мене био велики интелектуални подстицај и подршка. Она се наставила и даље, на конференцијама и семинарима, његовим учешћем у комисији за одбрану моје докторске тезе на Правном факултету у Београду, помоћи приликом припреме књиге за објављивање на енглеском језику, а онда и у најтежим тренуцима моје академске каријере. Све су то моменти који се никада не могу заборавити. Својим присуством он је непроцењиво обогатио мој живот. Своју захвалност и велико поштовање трудила сам се да покажем редовним контактом, нарочито писменом кореспонденцијом која није престала до последњих дана његовог живота.

Професора Ханса Анкума памтићемо као великог романисту, вероватно последњег великог представника угледне холандске романистике. Његова научна заоставштина остаће генерацијама да подсећа на његову фасцинацију супериорношћу римског права, да нас учи вештини егзегезе, јасноћи и систематичности. Памтићемо га и као великог пријатеља који је био са нама у срећним тренуцима, али и онда када је било тешко. Његова бројни сепарати с посветама и писма писана специфичним рукописом остаће као успомена на човека који је као ретко ко гајио пријатељства и интересовао се искрено за животе својих пријатеља и њихових породица.

Ни године ни здравствени проблеми нису могли зауставити Ханса Анкума да живи живот какав је волео. И даље је писао, одлазио на конгресе, слао писма пријатељима, а његова највећа страст, класична музика, била му је увек сигурно уточиште. С њом је отишао у вечност након последњег од бројних концерата који је слушао у својој омиљеној *Concertgebouw*. Његова непоновљива личност остаће у срцима свих оних којима је великодушно помагао и којима је обогатио животе. А таквих је много.

⁹ Катедра за правну историју одржала је комеморацију посвећену професору Хансу Анкуму 11. јуна 2019. године.